

ПА́УЗА (грец. *παυσις* — переривання, зупинка) — поняття, що позначає перерву або тимчасове припинення безперервного процесу. У міждисциплінарному контексті П. постає як універсальний феномен **буття**, що структурно організовує час, *ритм* і динаміку змін. Вона слугує маркером переходу, завершення або початку, простором для зосередження чи очікування. Найбільш системно категорія П. реалізується в **мові** та **музиці**, де є важливим компонентом темпоральної організації мовлення та музичного твору відповідно.

Мовознавці визначають П. як коротку перерву в потоці мовлення та класифікують залежно від форми реалізації, тривалості й функцій. Існування П. у мовленні пов'язане як з лінгвістичними чинниками (артикуляційними, просодичними, інтонаційними), так і фізіологічними та когнітивними. Зокрема, у лінгвістичному сенсі П. виконує функцію структурування мовленнєвого потоку, даючи змогу виокремлювати певні одиниці для передачі значення. Її фізіологічна природа зумовлена потребою в диханні, втомою мовного апарату, віковими змінами (у старших людей кількість і тривалість П. зазвичай вища), а також залежить від поточного фізичного стану людини (зокрема, при загальному виснаженні організму, неврологічних, кардіореспіраторних та інших функціональних порушеннях підвищується кількість і тривалість П.). Когнітивна природа П. пов'язана з її участю у процесах формування висловлення: що складнішою є комунікативна ситуація, то частішими й тривалішими стають П. Водночас когнітивний аспект П. виявляється й на рівні слухача: вона дає змогу краще сприймати мовлення, розподіляти інформацію на частини та розуміти її зміст. Якщо П. відсутні й мовлення швидко, слухачеві складніше засвоїти почуте. Особливістю П. є те, що вони не мають мовних бар'єрів: їхня природа універсальна, а функції — подібні в усіх мовах, що робить їх важливим чинником для міжкультурної комунікації.

Артикуляційна пауза

Це переривання процесу мовлення, що в акустичному вимірі характеризується зниженням інтенсивності та частоти звукової хвилі до нуля, а в артикуляційному — повною зупинкою роботи органів, задіяних у творенні звуків. Найчастіше вона пов'язана з вимовою певних груп приголосних, де П. виступає необхідним компонентом їхньої артикуляції. Наприклад, вимова слова «око» передбачає артикуляційну П. під час формування проривного приголосного [к] у момент перекриття повітряного потоку змичкою (інколи вживають термін «стоп-пауза»). Ця короткотривала перерва як

складова творення звуків у багатьох мовах має системно різну довготу для глухих і дзвінких приголосних. Вона може виконувати фонологічну (звукорозрізнявальну) функцію, диференціюючи приголосні за різним ступенем дзвінкості. У цьому контексті застосовують поняття «час до початку фонації» (англ. Voice Onset Time, VOT) — інтервал між артикуляційним змиканням, розмиканням та моментом активації голосу або шуму: у глухих приголосних (наприклад, [п], [т], [к]) фонація починається із затримкою після розмикання змички (VOT додатний), у дзвінких приголосних (наприклад, [б], [д], [г]) — одночасно або ще до вибуху (VOT нульовий або від'ємний). Такі стоп-паузи зазвичай тривають менше ніж 50 мс і не сприймаються людським вухом як перерва в мовленні. Мінімальною тривалістю, з якої відсутність звучання починає сприйматися як самостійна П., вважають інтервал близько 60—70 мс, хоча деякі дослідники підвищують цю межу до 200 мс, зазначаючи, що сприйняття П. залежить від звукового оточення.

Лексична пауза

Це переривання процесу мовлення в місцях, що відповідають межах лексичних одиниць. Із цієї позиції її розглядають як просодичний засіб членування мовленнєвого потоку, передусім виділення фонетичних слів. Наприклад, ось так можна почленувати речення на фонетичні слова: [З давніх-давен] [вишита] [сорочка] [є] [оберегом] — тут П. можна вжити після будь-якого сегмента залежно від інтонації чи контексту. На матеріалі різних мов, зокрема української, встановлено, що П. найчастіше з'являються перед словами, які належать до іменників або дієслів. На відміну від артикуляційних, лексичні П. виявляють значно більшу варіативність за тривалістю, через що не здатні вступати у фонологічні відношення. Водночас дослідники відзначають певні закономірності: зокрема, у спонтанному мовленні тривалість таких П. зазвичай менша, ніж у виразному. Нейрофізіологічні дослідження засвідчують, що когнітивна природа П. притаманна передусім лексичним: під час їх формування активується ліва скронева кора, асоційована з мовленнєвим плануванням і добором слів. Загалом лексичні П. переважно короткі або помірні, що у транскрипції прийнято позначати одинарною скісною рисою «/».

Граматична пауза

Це переривання процесу мовлення в місцях, що відповідають межах граматичних одиниць, більших за слова, таких як синтагми або фрази. Вони можуть бути різної довжини, однак саме серед них часто бувають

довгі П. (їх прийнято позначати двома скісними рисками «//»). Приклад синтагматичного паузування: [На вершині пагорба] / [Стояв старий вітряк], фразового — [День видався сонячним] // [Небо було майже без хмар]. Граматичні П. є інтонаційним засобом членування мовлення. Синтагми та фрази виділяються передусім характером інтонаційного контуру (висхідним, низхідним, висхідно-нисхідним, нисхідно-висхідним), і саме в місцях зміни цього контуру виникають граматичні П. Завдяки їм мовлення не лише членується, а й набуває зв'язності та завершеності, поєднуючи мовленнєві одиниці в єдину комунікативну цілісність.

Інші різновиди пауз

Лексичні й граматичні П. зазвичай об'єднують у категорію **логічних** (видільних), яким протиставляють **емфатичні** (інтонаційні) — зокрема емотивні, семантичні, психологічні, прагматичні, що беруть участь у вираженні почуттів (емоційне забарвлення), підкресленні ключових смислових елементів, інтонаційному акцентуванні окремих слів (наприклад, тих, на які падає логічний чи емоційний наголос, або які виділяються через сповільнення темпу, підвищення голосу), приверненні уваги, сприянні засвоєння інформації слухачами тощо. Це переважно довгі П., у деяких випадках вони наддовгі (іноді в транскрипції їх позначають трьома скісними лініями: «///»), наприклад: [Це було] /// [феєрично!]. За позицією в мовленні емфатичні П. можуть збігатися з місцями лексичних або граматичних П., проте виконують виразно іншу функцію — емоційно-прагматичну.

Також П. бувають **темпоральними** та **нетемпоральними**. Перші є реальною зупинкою мовлення, під час якої артикуляційна активність припиняється і настає акустична тиша. Такі П. можуть заповнюватися фізіологічними реакціями — вдихом, ковтанням, мікрорухами мовних органів. Попри таку характеристику, вони здатні реалізовувати важливі мовленнєві функції й передавати ті чи інші сенси. Нетемпоральні П. не супроводжуються повним припиненням звучання, а реалізуються як виразне уповільнення (наприклад, через подовження кінцевих складів) або шляхом заповнення мовленнєвого потоку вокалізацією, вставними словами або словами-паразитами. Найчастіше вони виникають унаслідок хезитації — вагання, планування висловлення або пошуку слів.

Виокремлюють також **дихальні** П., що виникають для відновлення дихання й зазвичай супроводжуються характерними шумами. Дослідження свідчать, що такі П. часто збігаються з граматичними, оскільки пов'язані з плануванням наступного відрізка мовлення, довжина якого переважно відповідає фразам (чим довша наступна фраза, тим імовірніша поява дихальної П.).

Зрештою, П. поділяють за тривалістю на короткі (до 200 мс), помірні (від 200 мс до 1 с) та довгі (понад 1 с). Прикметно, що тривалість П. зумовлена не лише їхньою

природою, а й темпом мовлення, емоційним станом мовця, стильовими різновидами усного мовлення (спонтанного, виразного, підготовленого, начитаного тощо), а також мовним контекстом. Важливу роль відіграє й індивідуальний характер мовлення, зокрема, у квантовій теорії темпоральної організації мовлення (Г. Фант і А. Крукенберг) це виявляється як особистісно зумовлений вибір певних кратних часових сегментів (наприклад, 500, 1000, 1500 мс або 300, 600, 900 мс тощо), у межах яких реалізуються як П., так і фонетичні слова, синтагми чи фрази.

П. як явище, що охоплює всі описані різновиди (за винятком артикуляційної), традиційно класифікують як надсегментну фонетичну одиницю — тобто таку, що функціонує не в межах послідовності дискретних сегментів, а над ними, забезпечуючи просодичну та інтонаційну організацію мовлення.

Дослідження

У лінгвоукраїністиці П. активно досліджували [А. Багмут](#), І. Борисюк, Г. Олійник в межах вивчення інтонації українського мовлення; серед сучасних науковців цією темою цікавляться в різних аспектах [А. Калита](#), Н. Вербич, О. Винар, О. Руденко, Ю. Єлісовенко, Т. Анохіна, С. Оленець, О. Іщенко та ін. Загалом мовну П. вивчають переважно у фонетиці, хоча має теоретичне значення також для психолінгвістики, синтаксису, семантики, прагматики, дискурсивного аналізу. Нормами паузування (вживання П.), що необхідно для виразного мовлення, займається [орфоепія](#). На рівні практичного застосування знання про П. важливі для ораторського й акторського мистецтва, риторики та дикторської справи. Із мовною П. пов'язане також інше лінгвістичне явище — категорія мовчання як силенціальний акт мовлення (невербальний засіб спілкування), що виконує комунікативну або прагматичну функцію через відсутність висловлення та не пов'язаний безпосередньо з інтонаційним членуванням.

Рекомендована література

1. Цеплитис Л. Анализ речевой интонации. Рига, 1974;
2. Багмут А., Борисюк І., Олійник Г. Типологія інтонації мовлення. К., 1977;
3. A. Butcher. Aspects of the speech pause: Phonetic correlates and communicative functions. Kiel, 1981;
4. B. Zellner. Pauses and the temporal structure of speech // Fundamentals of speech synthesis and speech recognition. Chichester, 1994;
5. G. Fant, A. Kruckenberg. On the quantal nature of speech timing // Proceedings of the International Conference on Spoken Language Processing. Philadelphia, 1996;
6. E. Campione, J. Véronis. A large-scale multilingual study of silent pause duration // Proceedings of the International Conference on Spoken Language Processing. Denver,

- 2002;
7. S. Śniatkowski. Milczenie i pauza w gramatyce nadawcy i odbiorcy: ujęcie lingwoedukacyjne. Kraków, 2002;
8. T. Kircher, M. Brammer, W. Levelt та ін. Pausing for thought: Engagement of left temporal cortex during pauses in speech // *NeuroImage*. 2004. Vol. 21, № 1;
9. Руденко О. Пауза і склад як елементи ритмічного мовлення // *Українське мовознавство*. 2010. Вип. 40;
10. Вербич Н. Пауза в науковому мовленні // *Культура слова*. 2013. № 79;
11. Іщенко О. Вплив іменників і дієслів на паузування в усному мовленні // *Українська мова*. 2020. № 2.
- О. С. Іщенко*

Бібліографічний опис:

Пауза / О. С. Іщенко // *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2025. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-890652>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).